

Nikolina
Mađar

Začetnik hrvatskog identiteta?

Ivan Kukuljević Sakcinski – začetnik hrvatskog identiteta
Hrvatski povijesni muzej, 8. prosinca 2016. – 5. ožujka 2017.

Gradski muzej Varaždin, 12. travnja – 30. srpnja 2017.

AUTORI IZLOŽBE Marina Bregovac Pisk, Jelena Borošak Marijanović,
Kristian Gotić, Ivana Mance, Ljerka Šimunić

AUTORI POSTAVA Željko i Lana Kovačić, Lana Krpina

→

Ivan Kukuljević
Sakcinski, ulje na
platnu, Albert Moses,
1876., Hrvatski
povijesni muzej
(HPM/PMH 26870)

Izložba *Ivan Kukuljević Sakcinski – začetnik hrvatskog identiteta* priređena je povodom dvjestote obljetnice rođenja Ivana Kukuljevića Sakcinskog (1816. – 1889.), kao zajednički projekt Hrvatskog povijesnog muzeja (HPM) i Gradskog muzeja Varaždin

(GMV). Nakon što je održana u Zagrebu u baroknoj palači Vojković-Oršić-Kulmer-Rauch, izložba je postavljena u palači Sermage u Varaždinu. Ivan Kukuljević Sakcinski povezuje dva muzeja jer je HPM jedan je od sljednika Narodnog muzeja,

† Rodoslovno stablo obitelji Kukuljević Sakcinski, FOTO I. Asić, HPM

a time i dijela građe koju je Kukuljević tijekom života prikupio, a GMV posjeduje zbirku Ostavština Kukuljević Sakcinski. Široj javnosti ime Ivana Kukuljevića Sakcinskog nije nepoznatno i većinu će podsjetiti na povijesnu činjenicu da je upravo on bio prvi saborski zastupnik koji je, u vrijeme hrvatskoga narodnog preporoda, održao prvi govor na hrvatskom jeziku u Hrvatskom saboru. No, izložba je pokazala kolika je zapravo bila Kukuljevića svestranost i širina interesa jer znameniti saborski govor tek je jedna od važnih crtica u njegovoj bogatoj biografiji.

Ivan Kukuljević Sakcinski rodio se u Varaždinu 1816. u jednoj od najstarijih hrvatskih plemićkih obitelji koja je potekla od hrvatsko-venecijanske loze Kukuljević-Bassani de Sacci. U ranoj mladosti, privučen vojničkom karijerom, prekinuo je studij filozofije. Kada je shvatio da vojska ne ispunjava njegova očekivanja, napustio ju je i vratio se u domovinu gdje je ključao politički život. Bilo je to vrijeme hrvatskoga narodnog preporoda

i oblikovanja hrvatskoga nacionalnog identiteta. Iako je ponajprije poznat kao književnik i vrsni govornik, Kukuljević je bio i povjesničar, epigrafičar, konzervator, arhivar, sakupljač muzealija i umjetnina.

Kako bi se prikazali svi aspekti Kukuljevićeva svestranog djelovanja, izložba je podijeljena na deset kronološko-tematskih cjelina. Cjeline kronološki prate Kukuljevićev život, počevši od podrijetla plemićke obitelji Bassani de Sacci, njihova spajanja s obitelji Kukuljević te kroatiziranja prezimena u Sakcinski u 19. stoljeću, a zatim slijede Kukuljevićevo djelovanje u političkom i kulturnom životu sve do smrti 1889. Prepoznatljiv vizualni element izložbe su boje. Svaka tematska cjelina označena je drugom bojom. Upravo kolorističnost izložbenog prostora, uz jasan smjer kretanja, izložbi daje pečat i čini prijelaze između cjelina uočljivim posjetitelju. Sažete i jasne uvodne legende ne opterećuju velikom količinom podataka i doprinose razumljivosti izložbe.

Građu čine znanstveno i estetski vrijedni eksponati iz bogatih fondova dvaju muzeja, posudbi iz privatnog vlasništva te srodnih arhivskih i muzejskih institucija. Njihov odabir ima za cilj predstaviti Kukuljevićevu svestranu osobnost, ali i kompleksnu političku situaciju te položaj Hrvatske u 19. stoljeću putem originalnih predmeta, pečata, oružja, zastava, djela likovne umjetnosti, dokumenata i arhivske građe.

Sukladno takvoj koncepciji, u prvoj tematskoj cjelini prikazano je impozantno rodoslovno stablo obitelji Kukuljević koje se prostire preko cijelog zida izložbene prostorije. Kao predložak poslužila je genealogija koju je načinio sam Kukuljević na njemačkome jeziku. Originalno likovno rješenje obiteljskog stabla potiče na promatranje jer se sastoji od portreta i pločica s imenima članova obitelji koje su zapravo uvećani presnimak rukom pisanih imena iz genealogije Ivana Kukuljevića. Materijalni tragovi prošlosti obitelji

Kukuljević predstavljeni su originalnim komadima namještaja s obiteljskih imanja Tonimir i Ivanec koji se danas mogu vidjeti samo na starim fotografijama i razglednicama.

Portretom mladoga Kukuljevića u svečanoj vojnoj odori Ugarske kraljevske garde započinje razdoblje Kukuljevićeve mladosti do 1842., ali i njegovo književno djelovanje. U hrvatsku književnost ušao je pjesmom "Tuga za ljubom" koju je Ljudevit Gaj objavio u *Danici*, a književno priznanje dobio je prvom dramom na hrvatskom jeziku "Juran i Sofija ili Turci pod Siskom" izvedenom u Zagrebu 1840., a na izložbi predstavljenom presnimcima.

Među raznovrsnim izloženim predmetima najveću pozornost privlače eksponati koje su autori odabrali kao autentične simbole vremena u kojem je Kukuljević djelovao. Njegovo plodonosno i svestrano stvaralaštvo usko je vezano za složene političke i društvene mijene kroz koje su prolazile hrvatske zemlje. Hrvatski

↓ Instalacijska zastava bana Jelačića, FOTO I. Asić, HPM

↑ Projekcija saborskog govora Ivana Kukuljevića 1843., FOTO I. Asić, HPM

narodni preporod, revolucionarna zbivanja 1848./49. pod banom Josipom Jelačićem, Bachov apsolutizam te Hrvatsko-ugarska nagodba uvelike su Kukuljevića odredili i usmjerili, a na izložbi su predstavljeni prepoznatljivim djelima likovne umjetnosti poput slike *Hrvatski narodni preporod* Vlahe Bukovca, naslikane kao predskica za svečani zastor Hrvatskog narodnog kazališta, te *Hrvatski Sabor 1848.* Dragutina Weingärtnera, koja prikazuje jedno od najvažnijih saborskih zasjedanja koje je predvodio ban Jelačić. A na obje slike nalazi se i Kukuljević, što svjedoči o njemu kao važnom političaru i aktivnom sudioniku ilirskoga pokreta.

Osim djela likovne umjetnosti, kao prepoznatljivi simboli vremena mogu se označiti i zastave. Zanimljivo postavljene, posjetitelju komuniciraju i dočaravaju vrijeme koje predstavljaju. Većim dijelom radi se o banskim instalacijskim zastavama koje su pripadale banovima Franji Vlašiću, Josipu Jelačiću i Josipu Šokčeviću. Banska

zastava bila je simbol banove vojne vlasti, a među njima se izdvaja Jelačićeva. Zastava ima veliku povijesnu i kulturnu važnost jer se radi o prvoj hrvatskoj trobojnici. Crvena, bijela i plava boja zastave prenesene su i na zidove prostorije, čime je naglašena važnost političkoga trenutka 1848./49. Autor likovnog postava sretno je i spretno iznašao rješenje kako bi zastava, koja je u lošem stanju, bila vidljiva s obje strane. Postavljena na sredini prostorije u stalku ispod kojeg se nalazi zrcalo, zastava se može sagledati u cijelosti – prednja strana s grbovima Trojedne Kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije te stražnja strana s obiteljskim grbom Jelačića, koja se ogleda u zrcalu ispod zastave.

Izložbu prate i multimedijalni dodaci koji su pridonijeli modernosti i interaktivnosti sadržaja. Upravo je spomenuti Kukuljevićev govor u Saboru rekonstruiran uz pomoć novih tehnologija tako da posjetitelj može čuti i vidjeti Kukuljevića dok izgovora svoj poznati

govor. Na Kukuljevićevu originalnu svečanu odoru postavljena je projekcija koja prikazuje lice glumca koji izgovara unaprijed snimljen govor te ostavlja dojam da se Kukuljević sa saborske govornice obraća upravo posjetitelju riječima: “Ko svoj može biti, tuđ neka ne bude”. U opširnom katalogu koji prati izložbu može se pronaći mnoštvo zanimljivih činjenica, a posebno su zanimljive reakcije Kukuljevićevih suvremenika na njegov govor u kojem je iznio zahtjev da hrvatski jezik postane službeni. Kukuljević je govor održao kao vrlo mlad čovjek i reakcije su bile oprečne. Mladi su s oduševljenjem pozdravili govor i u prijepisima ga širili dalje, a stariji su na taj govor gledali kao na hir neiskusnog mladića. Taj je hir nekoliko godina kasnije, 1847., postao trijumf kada je ponovio svoj zahtjev koji je postao temelj desetog članka saborskog zaključka kojim je hrvatski jezik proglašen službenim. U vrijeme Bachovog apsolutizma obilježenog snažnom germanizacijom,

centralizacijom i zabranom političkog djelovanja, većina preporoditelja, a među njima i Kukuljević, povukla se iz političkog života i okrenula znanosti i kulturi. Za Kukuljevića, to je razdoblje usko vezano za Društvo za povjestnicu jugoslavensku. Djelatnost Kukuljevića u okviru Društva prezentirana je kamenim spomenicima, bogatom arhivskom građom i portretima njegovih suvremenika. Centralna točka je četverokutni postament na kojem su izložena tri važna spomenika hrvatskog srednjovjekovlja – Bašćanska ploča, Višeslavova krstionica i Branimirov natpis iz Muća, odnosno njihovi sadreni odljevi iz Gliptoteke. Ostali eksponati poput pisama, dokumenata, povelja i diploma, časopisa koje je Društvo izdavalo – *Arkiva za povjestnicu jugoslavensku* – te nekoliko zbirki izvora smještenih oko centralne točke, otkrivaju poveznicu između Kukuljevića i srednjovjekovnih spomenika. Upravo je on zaslužan za njihovo otkrivanje te prvotnu znanstvenu

↓ Izložbena prostorija sa srednjovjekovnim spomenicima, FOTO I. ASIĆ, HPM

obradu i prezentaciju. Tako koncipiranim postavom ostvarena je komunikacija njihova sadržaja i posjetitelja koji ih obilazi i proučava.

Jedna od glavnih aktivnosti Kukuljevića u Društvu bila su putovanja; i spomenuti srednjovjekovni spomenici "rezultat" su tih putovanja. Njegova putovanja u razdoblju od 1851. do 1857. prikazana su multimedijalno, putem animirane karte. Karta je koncipirana tako da joj je podloga prva karta Austrijske Carevine na hrvatskom jeziku, a vizualizira Kukuljevićeva putovanja po Austriji, Dalmaciji, Italiji i Bosni na kojima je vrijeme provodio obilazeći arhive, knjižnice i muzeje koje je već tada prepoznao kao najvažnije institucije u očuvanju kulturne baštine i nacionalnog identiteta. U potrazi za hrvatskim spomenicima srednjeg vijeka, bilježio je, skicirao i zapisivao sve što mu se činilo važnim kako ne bi palo u zaborav. To je učinio i kada je u Veneciji ugledao zagonetnu Višeslavovu krstionicu ili na Krku Bašćansku ploču. Stoga treba spomenuti i vrijedne bilješke s putovanja načinjene na Krku, koje se na izložbi reproduciraju na karti, dok se originalni rukopisi čuvaju u njegovoj ostavštini u Arhivu HAZU. Kukuljević je tom prilikom skicirao Bašćansku ploču, koju doduše nije uspio pročitati, ali je uvidio njezinu važnost za povijest hrvatskog naroda. Kukuljevićeva zasluga je upravo u tome što je znanstvenu javnost upozorio na postojanje Bašćanske ploče, nakon čega je tek moglo uslijediti njezino čitanje i valorizacija.

Pojedini izložci imaju još jedan multimedijalni dodatak u obliku interaktivnih tableta. Postavljeni na postamentima, uokvireni u drvene okvire izgledom podsjećaju na stare školske ploče, a namijenjeni su mladim uzrastima kako bi im posredovali sadržaje putem suvremene tehnologije, odnosno proširene stvarnosti. Uz pomoć tableta, Kukuljevićevi preci s rodoslovnog stabla sami će se predstaviti, a slike *Hrvatski narodni preporod* i *Hrvatski sabor*

1848. te Bašćanska ploča će "oživjeti". Time je izložba ostvarila odgojno-obrazovnu ulogu u animiranju mladih posjetitelja u samostalnom istraživanju Kukuljevićeva života i vremena u kojem je djelovao.

Njegov povratak u politički život nakon 1860. predstavljen je u novoj cjelini. Iako je u pismu supruzi Kornelliji 1849. napisao da mu je politika "dosadila", ona je za njega uvijek bila sirenski zov i povratkom ustavnog poretka ponovno se vratio na političku scenu. Radi se o još jednom plodonom razdoblju u posljednja dva desetljeća njegova života, u kojem je istodobno radio na političkom, kulturnoumjetničkom i književnopovijesnom području, vođen uvjerenjem da kulturnoumjetnička baština predstavlja identitet nacije. Kukuljevićevo djelovanje na više polja u postavu je rješeno podijelom na nekoliko odjeljaka od kojih svaki prikazuje po jedan aspekt njegova rada kao političara, konzervatora, književnog povjesničara i neumornog istraživača koji je zakoračio na nova područja poput historiografije, povijesti umjetnosti, arheologije, književne povijesti. Kulturnopovijesnu kontekstualizaciju prenose eksponati poput Hrvatske trobojnice s grbovima Trojedne Kraljevine koja se koristila u razdoblju od donošenja Hrvatsko-ugarske nagodbe 1868. sve do raspada Monarhije 1918., banska zastava bana Šokčevića te Kukuljevićev portret naslikan u starijoj životnoj dobi koji je ujedno motiv na plakatu, deplijanu i katalogu izložbe. Kukuljevićevo političko djelovanje poslije 1860. vezano je za Nagodbu; kao banski namjesnik i aktivni govornik na saborskim sjednicama polemizirao je o najvažnijim političko-društvenim pitanjima, a predstavljen je svojim govorima i člancima koji se, preko interaktivnih zaslona, mogu pročitati u novinama poput *Pozora* i *Domobrana* u kojima su izlazili.

Njegovo kulturnopovijesno i književno djelovanje predstavljeno je *Slovníkom umjetnikah jugoslavenskih*, upotpunjenog nizom grafika znamenitih osoba. *Slovník*

je prvi nacionalni umjetnički leksikon u kojem je Kukuljević donio životopise umjetnika s južnoslavenskog područja, a za koje je ponajprije morao prikupiti širok raspon građe i literature. Od umjetnika, na izložbi je predstavljen Julije Klović kojim je Kukuljević bio fasciniran, napisavši o njemu i opsežnu monografiju. Slikom *Oproštaj serežana* koja prikazuje krajišku svakodnevicu, oproštaj vojnika-krajišnika sa svojom obitelji prije polaska u rat, predstavljen je i hrvatski slikar Vjekoslav Karas kojeg je Kukuljević upoznao u Karlovcu i čija je djela posjedovao u svojoj zbirki, također ga uvrstivši u *Slovník*.

Kukuljević je iza sebe ostavio golemu ostavštinu prikazanu u posljednje tri cjeline kojima su predstavljene Kukuljevićeve zbirke slika i grafika, pečata i pečetnjaka te predmeti koje je Kukuljević darovao Narodnom muzeju. Skupljajući takvu vrstu građe stvorio je pozamašnu zbirku djela značajnih za hrvatsku kulturnu i likovnu povijest poput portreta biskupa, pomorskih kapetana i

drugih istaknutih plemića koje pripadaju likovnom stvaralaštvu 18. stoljeća.

U posljednjoj je cjelini predstavljen kao sakupljač i darovatelj predmeta za Narodni muzej, a ističe se galerija starih vladara koju čini serija slika ilirskih, hrvatskih, srpskih i bosanskih vladara i knezova, za ovu prigodu kompletirana jer se dijelom čuva u HPM, a dijelom u GMV.

Raznovrsnom građom, multimedijalnim dodacima i inventivnim likovnim rješenjima autori izložbe i likovnog postava uspjeli su predočiti Kukuljevićeve neiscrpane energije, volju i bogat duh te opravdati naziv izložbe koji ga s pravom označava kao jednog od "začetnika hrvatskoga identiteta". Hrvatski jezik, nacionalna povijest, kulturna baština, identitet bili su glavna pokretačka snaga Ivana Kukuljevića. Stoga ostaje fascinacija svestranim samoukim Kukuljevićem, njegovim govorima, pjesmama i dramama, putovanjima i istraživanjima. x